

Zpráva o mezinárodním semináři „Aktivní úloha sociální struktury socialistické společnosti v procesu realizace závěrů sjezdů bratrských stran“

Ve dnech 19.–21. 1. 1987 se konal v Praze seminář pracovníků Vysoké školy politické ÚV KSČ, Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV a Akademie společenských věd při ÚV SED. Východiskem a rámcem semináře byly práce zaměřené k řešení hlavního úkolu IX-6-2 „Formování politického vědomí tříd a sociálních skupin“.

Program semináře byl zaměřen na následující problémové okruhy:

1. Současný stav vývoje sociálně třídní struktury a její aktivní úkoly v procesu rozvoje a zdokonalování socialistické společnosti.
2. Teoretické přístupy ke zkoumání sociální struktury socialistické společnosti, zejména zkoumání její aktivní úlohy v procesech intenzifikace národního hospodářství.
3. Charakteristika současného stavu rozvoje sociálně třídních diferencí a jednotlivých prvků v socialistické společnosti z hlediska jejich funkce v procesech formování nadstavbových rysů tříd a sociálních skupin.
4. Dlouhodobé tendence rozvoje sociálně třídní struktury, včetně předpokládaných směrů další homogenizace a diferenciacie společnosti.
5. Aktuální aspekty sblížování tříd a sociálních skupin a jejich projevy ve vědomí a činnostech lidí. Překonávání sociálních rozdílů a formování perspektivních diferencí, vlastních socialistické společnosti.

Z vystoupení představitelů Akademie společenských věd při ÚV SED vyplynulo, že: aktivní úloha sociální struktury společnosti spočívá v jejím vstupu do oblasti výrobních sil společnosti, konkrétně v aktuálním ovlivňování zájmu o vědeckotechnický rozvoj. Němečtí soudruzi v této souvislosti potvrdili tematickou kontinuitu, důslednost a rozpracovanost vlastní dlouhodobě založené vědecko-výzkumné koncepce studia sociálně třídní struktury, která vychází z požadavku upevňování dosažené homogenity sociální struktury jak v jejích třídních základech, tak i v respektování zvláštností starých a nově vznikajících diferencí. V této koncepci je věnována zvláštní pozornost novým kvalitám tříd a vrstev, jimiž vystupují ve společnosti jako subjekty vědeckotechnického pokroku. To se projevuje vytvářením takových faktorů společenského pohybu, jako je výkonnost, připravenost k určitému výkonu a nové zájmy tříd a sociálních skupin, vznikem nových schopností a poznatků a jejich využíváním v praxi. Nové kvality sociálních subjektů plynoucí z postupujícího procesu vědeckotechnického rozvoje se prosazují jako další nové impulsy společenského pohybu a nové difference, a to na celkovém pozadí historického procesu sblížování tříd a sociálních skupin. Proces sblížování tříd a sociálních skupin je pojímán v dlouhodobějším historickém rozměru. Sblížování má být měřeno a řízeno v souladu s rozpory, s tím, jaké sociální síly a potence v oblasti výrobních sil ve společnosti vznikají. R. Weidig ve svém referátu zdůraznil zejména dva aktuální aspekty procesu sblížování:

1. Růst politických a ideových rysů tříd a vrstev, v jehož důsledku dochází v rámci procesu sblížování ke zvyšování kvality těchto subjektů.
2. Prvky sociální rovnosti, jichž bylo dosud dosaženo a které je třeba správně oceňovat. Rozdílly ve společenské organizaci práce, ve specifických funkcích v reprodukčním procesu a v požadavcích plynoucích z obsahu i procesů rozdělování se odstraňují postupně, ale nejsou dosud překonány.

Cestu k sociální rovnosti označil R. Weidig za rozporuplný proces, založený na dalším rozvoji zspolečenštění práce. Obecné zásady obsažené v referátu R. Weidiga byly rozvedeny v dalších referátech, které v dílčích pohledech podrobně charakterizovaly některé třídy a socioprofesionální skupiny společnosti NDR a jejich vzájemné vztahy.

V referátech bylo nejednou upozorněno na negativní vliv nivelizace v odměňování na utváření vztahu mezi dělnickou třídou a inteligencí. Bylo upozorněno na nesprávné tendence ztotožňovat sociální rovnost a sblížování tříd a sociálních skupin. Nesprávné pojetí sociální rovnosti a procesu sblížování je výrazem nivelizace.

Objevily se i zcela nové myšlenky v souvislosti s charakteristikou zvláštností vrstvy inteligence. Bylo zdůrazněno, že požadavky na urychlení vědeckotechnického rozvoje

vyžadují podporu některých zvláštností, kterými se inteligence od dělnické třídy. Jsou jimi: vysoká kvalifikace, tvořivá práce, schopnost inovace a vzdělanost.

Soudruh Weidig rovněž upozornil na nezbytnost věnovat větší pozornost poznávání specifických zájmů tříd a sociálních skupin. Charakterizoval je jako výraz obecných zájmů, formovaných ve shodě s celospolečenskými zájmy, avšak vyjadřujících specifické postoje jednotlivých skupin, plynoucí z jejich dlouhodobého a reprodukovatelného postavení ve společenské dělbě práce.

Německými soudruhy byla položena i otázka, zda je sociální jistota měřítkem sociální rovnosti? V souvislosti s objasněním dialektiky tohoto vztahu bylo konstatováno, že nové ekonomické strategie a nové technologie nejsou vždy dostatečně rozpracovány v rámci sociální strategie.

M. Lötsch se ve svém vystoupení zamýšlel nad pozitivními a negativními rysy vědecké a technické inteligence jako hlavního subjektu vědeckotechnického rozvoje. Uvedl některé příčiny snižování efektivní práce inteligence, například okolnost, že část vědeckotechnických pracovníků nemá požadovanou kvalifikaci. Velká část vědeckých a špičkových technických pracovníků musí část své pracovní doby provádět méně kvalifikovanou práci. Deficit ve výkonnosti inteligence spatřuje M. Lötsch také v principech odměňování inteligence a přeceňování síly etických motivací u inteligence. Uvedl rovněž, že se změnily funkční principy vědecké práce inteligence — věda je plánovitý proces, který vyžaduje kolektivnost a disciplínu, podobně jako výrobní kooperace dělnické třídy. Organizace duševní práce však nesmí schematicky kopírovat organizaci průmyslového výrobního procesu. Rovněž upozornil na problematické důsledky dosavadní důsledné jednotnosti vzdělávacího systému v socialistických zemích; jednotné osnovy až do desáté třídy (např. v NDR) neumožňují včasné podchytení špičkových talentů.

Vystoupení a diskuse pracovníků katedry marxisticko-leninské sociologie VŠP ÚV KSČ a dalších československých účastníků semináře byla zaměřena na charakteristiku širších sociálních souvislostí procesu urychlování rozvoje národního hospodářství. Aktuální úloha sociální struktury v tomto procesu i v jeho jádru — prosazení vědeckotechnického rozvoje do výrobní a společenské praxe — byla spatřována v docenění a využití rozporů existujících v dynamice rozvoje sociální struktury a ve formování aktivních subjektů v rámci tříd a hlavních sociálních skupin. V souvislosti se zkoumanou problematikou formování politického vědomí a sociálních skupin se dostala do popředí otázka rozporu mezi objektivním postavením, determinací lidí a jejich subjektivní reflexí, osvojením a užíváním tohoto postavení. Bylo konstatováno, že zatímco v objektivních dimenzích výrobních vztahů dochází k relativní stabilizaci sociálně třídní struktury (zejména ve vlastnických vztazích), dochází v dalších oblastech k jejich diferenciaci, a to zejména v oblasti sociální mikrostruktury a odrazu ve vědomí.

V profilujícím referátu položil F. Zich zásadní požadavek přesnější identifikace sociálních nositelů vědeckotechnického rozvoje v současných podmínkách socialistické společnosti. V průběhu diskuse se ukázalo, že ve srovnání s německými soudruhy nemáme zatím dostatečně kompaktní názory, které by umožnily dát na položenou otázku vyčerpávající odpověď. Diskuse přinesla poznatky, které mohou sloužit jako dobrý základ pro vypracování nezbytné teoretické koncepce aktuálního pojetí a poznávání sociálně třídní struktury socialistického Československa. V referátu F. Zicha byl předložen návrh opírat se při přestavbě společnosti zejména o poznání existujících, bezprostředně se projevujících zájmů sociálních skupin a jednotlivců a využít je pro mobilizaci úsilí pracujících v souladu s celospolečenskými zájmy.

K vystoupením zásadního významu patřil i příspěvek M. Hulákové zaměřený na sociálně třídní souvislosti aktuálního postavení dělnické třídy v naší společnosti. Autorka v něm spojila poznatky o současném stavu třídy s úlohami, před nimiž v rozvoji socialistické společnosti stojí.

Zajímavou diskusi otevřel A. Matějovský. Vyslovil tezi, že k poznání hybných sociálních sil a zdrojů dalšího pohybu společnosti je nejprve nezbytné poznat zdroje přechodného zpomalení společenského pohybu. Zpomalení chápe jako sníženou efektivitu sociálně ekonomického potenciálu. Vyslovil v této souvislosti hypotézu, že zájmy sociálních skupin jsou v naší společnosti většinou institucionalizovány, a proto jejich prosazení ve značné míře závisí na kvalitním fungování řídicího systému. Vznikají-li nedostatky ve fungování řídicího systému, zůstávají skutečné zájmy „skryty“ a ve společnosti nepoznány, a tudíž nerealizovány.

Z pozic koncepce, o níž se němečtí soudruzi opírají, uvedl v této souvislosti R. Weidig, že dosavadní koncepty rozvoje socialistické společnosti ve značné míře závisely na lineárním rozvoji výrobních sil. Do vědomí lidí byly vzášeny představy o historicky krátkém období, v němž je socialismus schopen realizovat jejich významný

rozmarech. Praxe výstavby socialismu však ukázala, že tyto teorie nedostatečně odrážely rozporuplnost a skutečný historický rozměr tohoto procesu. Autor podtrhl, že k hledání příčin „zpomalení“ společenského pohybu se vyjádřily všechny poslední sjezdy bratrských komunistických stran socialistických zemí. V analýze příčin tohoto jevu, uvedené na XXVII. sjezdu KSSS, byly mezi jiným uvedeny: rovnostářství a hodnocení práce a společenských aktivit, které není v souladu s objektivním socialistickým vlastnictvím.

A. Matějovský spatřuje hlavní příčinu „zpomalování“ v kvalitě sociálních subjektů, od jednotlivců až po společenské skupiny, v nedocenení a nepochopení toho, co je socialismus schopen uskutečnit v rámci svého politického systému. Domnívá se, že hlavním klíčem k překonání tohoto stavu je rozvoj výrobních sil, které umožní realizovat ideje sociální rovnosti. Sociální rovnost přitom chápe jako reálné očekávání, které masa lidí spojuje se socialismem.

K tomuto pojetí se přiklonila B. Filipcová. Vyslovila myšlenku, že pracovitost, jako prostředek pro uspokojování individuálních potřeb, ztrácí prioritu v hodnotové orientaci lidí. Tím dochází k negativním jevům v orientaci a intenzitě pracovních aktivit, což doložila některými výsledky provedených sociologických sond. Překonání tohoto jevu spatřuje v otevření prostoru pro uspokojování potřeb lidí prostřednictvím společenské práce.

V závěru semináře vyslovil F. Zich přesvědčení, že ucelená koncepce, na jejímž základě přistupuje Institut sociologie Akademie společenských věd při ÚV SED ke zkoumání problematiky sociální struktury, a jejich zkušenosti pomohou našim pracovníkům překonat dosavadní poněkud skepticko-kritickou polohu v hodnocení aktivní úlohy sociální struktury v procesech naplňování závěrů XVII. sjezdu KSČ a přispějí i k ujasnění a zformulování nosné koncepce pro další orientaci sociologických výzkumů v oblasti sociální struktury.

Závěr jednání byl soustředěn na otázky dalšího zaměření a konkrétních opatření ve vzájemné spolupráci katedry marxisticko-leninské sociologie Vysoké školy politické ÚV KSČ, Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV a Institutu sociologie Akademie společenských věd při ÚV SED. Na základě výsledků jednání semináře byl vysloven závěr, že oblastí společného zájmu jsou otázky rozvoje sociální struktury v souvislosti s vědeckotechnickým pokrokem. Bylo doporučeno, aby především v této oblasti probíhala výměna teoretických, metodologických i praktických poznatků. Bylo rozhodnuto, že každoročně bude pořádán společný dvoustranný seminář, jehož konkrétní téma bude vždy rok předem blíže specifikováno a bude se opírat o konkrétní poznatky. Pořadatelem budou střídavě katedra marxisticko-leninské sociologie VŠP ÚV KSČ a Institut sociologie ASV ÚV SED. Příští seminář se uskuteční v I. čtvrtletí roku 1988 v Berlíně a bude věnován otázkám úlohy vědeckotechnické inteligence v procesech intenzifikace a urychlování sociálně ekonomického rozvoje.

Proběhlo rovněž společné jednání vedoucích katedry MLS VŠP ÚV KSČ s. Zicha a Institutu sociologie ASV ÚV SED s. Weidiga s ředitelem ÚFS ČSAV s. Pecnem.

* * *

Celkově lze říci, že jednání semináře přineslo celou řadu poznatků o teoreticko-metodologických přístupech a shrnulo výsledky sociologických výzkumů všech zúčastněných pracovišť v oblasti aktivní úlohy sociální struktury v současných podmínkách přestavby socialistické společnosti. Přineslo zejména podněty k intenzivnější práci na ucelené teoretické koncepci a náměty pro další zaměření sociologických výzkumů.

Ivan Hálek

Konference „Automatizované systémy řízení a řízení oblastí práce — ASŘ/PRAC '86“

Ve dnech 3.—5. listopadu 1986 uspořádali řešitelé hlavního úkolu státního plánu základního výzkumu IX-3-3 *Řízení a prognózování sociálních procesů v období výstavby rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR* ve spolupráci s Českým výborem komitétu pro vědecké řízení Československé vědeckotechnické společnosti a Domem techniky